

## **ЛЮДИ НАУКИ**



### **ВАСИЛЬ КАРПОВИЧ ПАНТЕЛЄЄВ** **(1942-2006)**

У січні 2012 року відомому вченому-фітопатологу доктору біологічних наук, професору Василю Карповичу Пантелєєву виповнилося б 70.

В.К. Пантелєєв народився 7 січня 1942 року у містечку Семенівка на Чернігівщині. Він був послідовником наукової школи академіка М.П. Лісового і пройшов яскравий шлях у науці. 1966 року з відзнакою закінчив факультет захисту рослин Української сільськогосподарської академії. До 1970 року працював головним агрономом господарства. Але у змаганні науковця і практика в одній особі переміг науковець. Бажання шукати нове знання привело В.К. Пантелєєва до аспірантури при лабораторії Українського інституту захисту рослин. Після її закінчення у 1974 році він успішно захистив кандидатську дисертацію „Імунологічні особливості прояву та успадкування реакції надчутливості пшениці до збудника бурої листової іржі”. Це було одне з перших досліджень в СРСР з генетики імунітету рослин на рівні ідентифікації генів стійкості. Впродовж наступних десяти років В.К. Пантелєєв працював науковим співробітником тієї ж лабораторії Інституту захисту рослин.

З 1986 року і до останніх днів життя наукова біографія Василя Карповича була пов’язана з Харківським національним аграрним університетом ім. В.В. Докучаєва. Тут він плідно продовжив обраний науковий напрям, працюючи на кафедрі фітопатології на посадах доцента, а згодом професора. Дослідження В.К. Пантелєєва охоплювали широке коло питань розробки науково-методичних основ створення стійких до хвороб сортів зернових культур: поліморфізм вірулентності патогенів, ефективність і селекційність генів стійкості, закономірності спадкування стійкості, науково-методичні основи створення банків генів стійкості і вірулентності патогенів.

Результати 25-річних наукових досліджень узагальнені в докторській дисертації „Імунологічні основи створення стійких до *Puccinia recondita* Rob. et Desm. *F. sp. Tritici* Eriks. сортів пшениці в Україні”, яка була захищена у 2002 році.

На основі експериментального та аналітичного матеріалу В.К. Пантелєєв переконливо довів, що горизонтальної стійкості пшениці до збудника бурої іржі у тій інтерпретації, яку вона одержала в роботах Я. Ван дер Планка, в межах активного фізіологічного імунітету не існує. Це визначило нові підходи до дослідження активного імунітету.

Вперше в Україні В.К. Пантелєєвим було проведено систематичне вивчення ефективності та селекційної цінності генетичних систем стійкості пшениці до збудника бурої іржі. Виявлено гени, що характеризуються високою селекційною цінністю. В.К. Пантелєєвим вперше обґрунтовані науково-методичні основи створення банку генів стійкості до збудника бурої іржі, які з певними уточненнями можна трансформувати до будь-якої системи взаємовідносин рослина-живитель – патоген. Цей підхід включає контроль за станом патогенних властивостей популяцій збудника хвороби і тенденціями їх зміни у просторі і часі, створення банку генів вірулентності патогена, вивчення ефективності відомих генів стійкості, пошук джерел стійкості з ефективними генами серед рослинних ресурсів різного еколого-географічного походження, аналіз генетичних основ стійкості джерел цієї ознаки та ідентифікацію генів стійкості, створення імунологічно однорідних ліній джерел стійкості. В результаті реалізації такого підходу В.К. Пантелєєвим і співробітниками створені ізогенні лінії озимої пшениці з ефективними генами стійкості до бурої іржі. Селекційним установам було передано 53 донори стійкості з ідентифікованими автором генами і 38 створених

ним гібридів, які використані для одержання селекційного матеріалу озимої пшениці, стійкого до бурої іржі та борошнистої роси.

Перу В.К. Пантелєєва належить понад 100 наукових і навчально-методичних праць, у тому числі перший в СНД підручник „Імунітет рослин”. В.К. Пантелєєв був заступником голови спеціалізованої вченої ради К 64.803.02 із захисту дисертацій за спеціальностями 06.01.11 – фітопатологія та 16.00.10 – ентомологія. Професор Пантелєєв підготував п’ять кандидатів наук.

З моменту заснування журналу „Вісник Харківського національного університету. Серія Біологія” Василь Карпович став одним з найактивніших його авторів, а у 2005-2006 рр. був заступником головного редактора. Саме на сторінках цього видання він опублікував низку фундаментальних оглядів з імунітету пшениці до збудника бурої листкової іржі, які нині активно цитуються фітопатологами, імунологами та фахівцями суміжних галузей.

Указом Президії Верховної Ради СРСР 1986 року за вагомий внесок у розвиток фундаментальної науки був нагороджений орденом „Знак пошани”. У 2005 році Міністерство аграрної політики України нагородило В.К. Пантелєєва трудовою відзнакою „Відмінник аграрної освіти та науки”.

Для всіх, хто знав Василя Карповича, він залишився взірцем працелюбства і працездатності, надзвичайної скромності і вимогливості до себе. Ці чесноти органічно поєднувалися з доброзичливістю, ширістю і щедрістю у стосунках з колегами.

#### ОСНОВНІ НАУКОВІ ПРАЦІ В. К. ПАНТЕЛЄЄВА

1. Лесовой М.П., Пантелеев В.К., Пархоменко Н.А. Метод ускоренного получения телейтоспор *Puccinia triticina* Eriks. в изолированной культуре листьев пшеницы // Микология и фитопатология. – 1980. – Т. 14, вып. 1. – С. 79-81.
2. Лесовой М.П., Пантелеев В.К., Шелехова Л.Н. Существует ли горизонтальная устойчивость в пределах категории активного физиологического иммунитета? // Микология и фитопатология. – 1988. – Т. 22, вып. 1. – С. 84-95.
3. Пантелеев В.К. Банк генів стійкості пшениці до бурої листкової іржі // Захист рослин. – 1998. – № 5. – С. 5-8.
4. Пантелеев В.К. Генетичні основи вірулентності збудника бурої іржі пшениці (*Puccinia recondita* Rob. et Desm. f. sp. *Triticici* Eriks.) // Захист рослин. – 1999. – № 6. – С. 4-6.
5. Пантелеев В.К. Бура іржа пшениці. Вірулентність еціопопуляцій збудника на проміжних рослинах-живителях у східному Лісостепу // Захист рослин. – 2000. – № 2. – С. 5-7.
6. Пантелеев В.К. Перспективні донори. Генетичні основи стійкості різних сортів озимої пшениці проти збудника бурої листкової іржі // Захист рослин. – 2001. – № 2. – С. 9-11.
7. Пантелеев В.К. Поліморфізм вірулентності *Puccinia recondita* Rob. et Desm. f. sp. *Triticici* Eriks. – збудника бурої листкової іржі пшениці // Вісн. Харків. нац. аграрн. ун-ту. Сер. Біологія. – 2002. – № 9 (1). – С. 102-119.
8. Пантелеев В.К., Іванченко В.В. Поліморфізм вірулентності *Erysiphe graminis* D.C. f. sp. *Triticici* Marhal – збудника борошнистої роси пшениці // Вісн. Харків. нац. аграрн. ун-ту. Сер. Біологія. – 2003. – № 3 (2). – С. 21-29.
9. Пантелеев В.К. Ефективність генетичних систем стійкості пшениці (*Triticum* spp.) до *Puccinia recondita* Rob. et Desm. f. sp. *Triticici* Eriks. – збудника бурої листкової іржі пшениці // Вісн. Харків. нац. аграрн. ун-ту. Сер. Біологія. – 2003. – № 5 (3). – С. 124-132.
10. Вусатий Р.О., Пантелеев В.К. Ефективні донори стійкості пшениці до збудника церкоспорельозу – *Pseudocercospora herpotrichoides* (Fron) в Україні // Вісн. Харків. нац. аграрн. ун-ту. Сер. Біологія. – 2004. – Вип. 1 (4). – С. 93-100.